

МЕХАНИК ХӨДӨЛГӨӨН

ХИЧЭЭЛИЙН ЗОРИЛГО

- Механик хөдөлгөөнийг тодорхойлогч физик хэмжигдэхүүнүүдтэй танилцах

ХИЧЭЭЛИЙН ЗОРИЛТ

Механик хөдөлгөөн гэж ямар хөдөлгөөнийг хэлэх вэ?

Материал цэг, тооллын бие ба координатын систем

Биеийн траектор, шилжилт, зам, хурд, хурдатгал

МЕХАНИК ХӨДӨЛГӨӨН

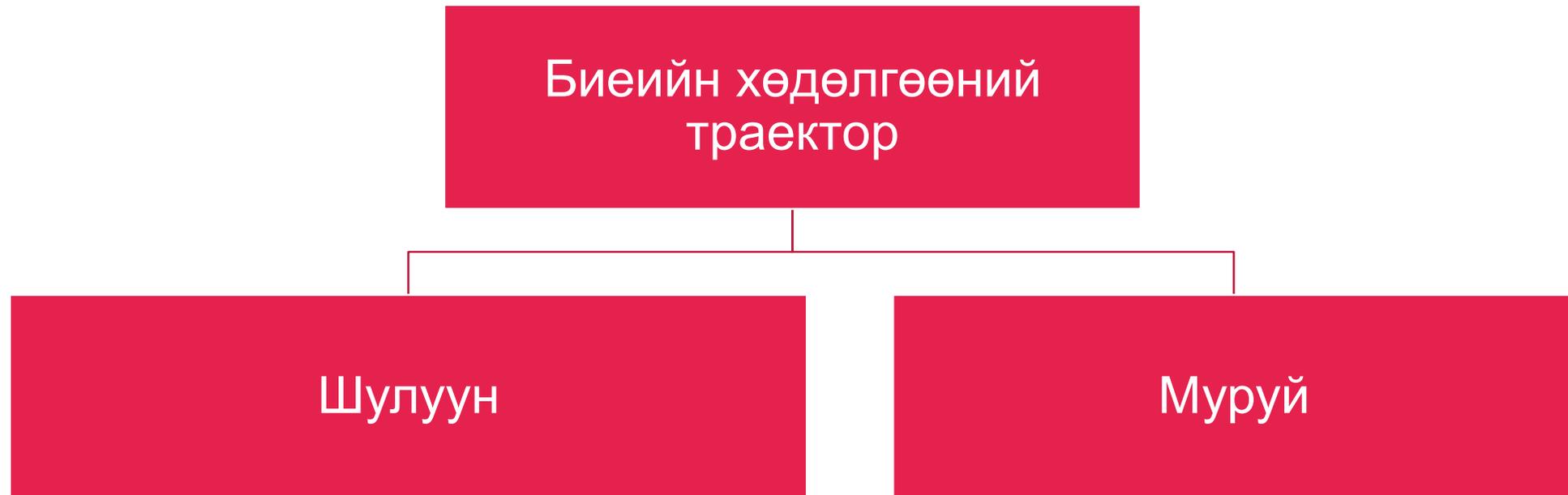
МЕХАНИК ХӨДӨЛГӨӨН

- Тооллын биетэй харьцангуйгаар биеийн байрлал хугацаанаас хамаарч өөрчлөгдөх хөдөлгөөнийг механик хөдөлгөөн гэнэ.
- Механик хөдөлгөөнд биеийг материал цэг-ээр төлүүлэн авч үздэг.
- Тооллын бие. Биеийн хөдөлгөөнийг судлахдаа тооллын биетэй харьцангуйгаар биеийн хөдөлгөөний шинж чанарыг судалдаг.

МЕХАНИК ХӨДӨЛГӨӨНИЙГ ТОДОРХОЙЛОГЧ ХЭМЖИГДЭХҮҮНҮҮД

- Траектор

Биеийн дайрч өнгөрсөн мөрийг биеийн траектор гэж нэрлэдэг.

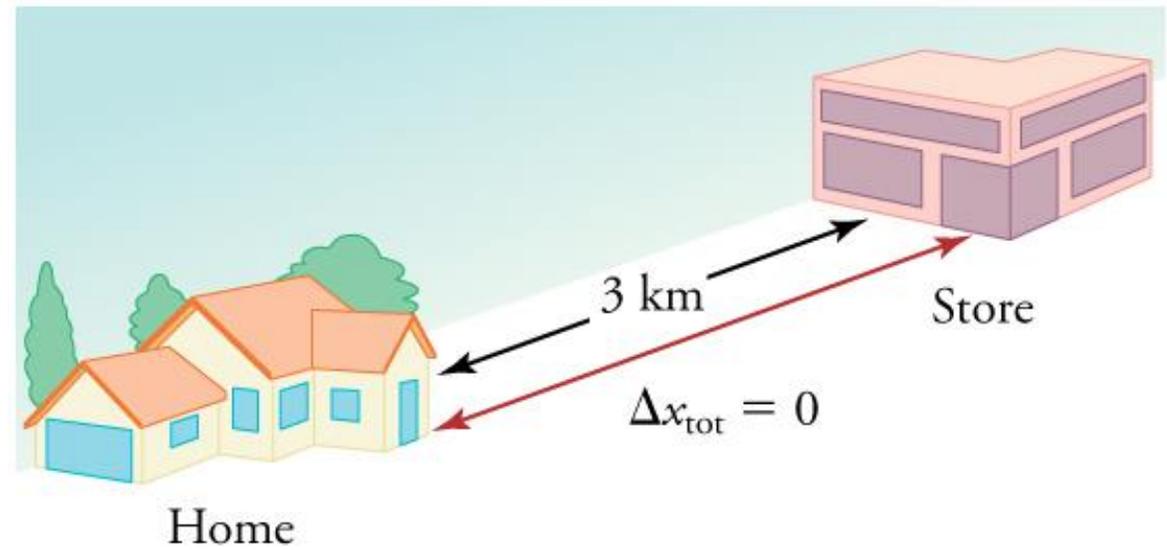
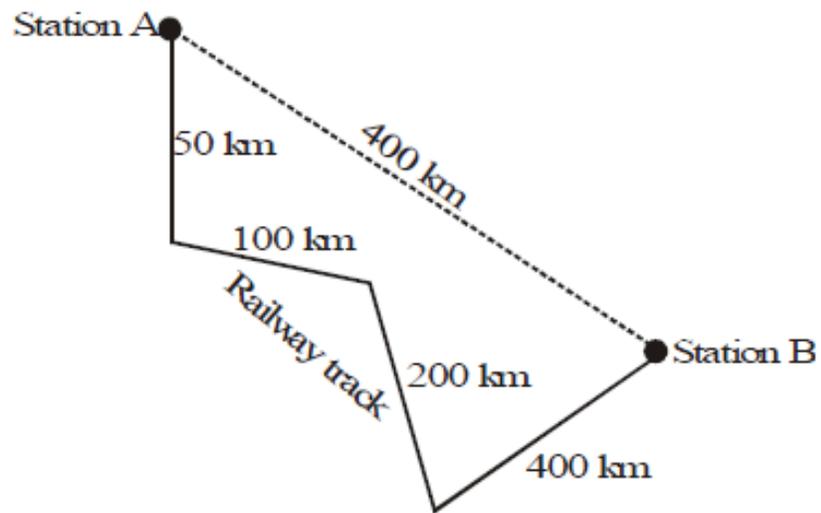
БИЕЙН БАЙРЛАЛЫГ ТОДОРХОЙЛОХ

- 1 хэмжээст хөдөлгөөн. Онгоц тодорхой нэг хугацаанд шулуун траектороор хөдлөх хөдөлгөөний хувьд байрлалыг нь тодорхойлохын тулд 1 хэмжээст тэнхлэгийг сонгоно.
- 2 хэмжээст хөдөлгөөн. Ширээн дээгүүр өнхрөх үзэгний хөдөлгөөний хувьд траектор нь ямар нэгэн хавтгайгаас гарахгүй байгаа тул 2 хэмжээст хөдөлгөөнд хамаарна. Биеийн байрлалыг нь тодорхойлохын тулд 2 хэмжээст координатын системийг сонгоно.
- 3 хэмжээст хөдөлгөөн. Тасалгаанд нисэх ялааны хөдөлгөөний траектор нь огторгуйд хөдлөж байгаа тул 3 хэмжээст хөдөлгөөн хийх бөгөөд байрлалыг нь тодорхойлохын тулд 3 хэмжээст координатын системийг сонгоно.

МЕХАНИК ХӨДӨЛГӨӨНИЙГ ТОДОРХОЙЛОГЧ ХЭМЖИГДЭХҮҮНҮҮД

- Биеийн шилжилт(displacement) – Вектор хэмжигдэхүүн

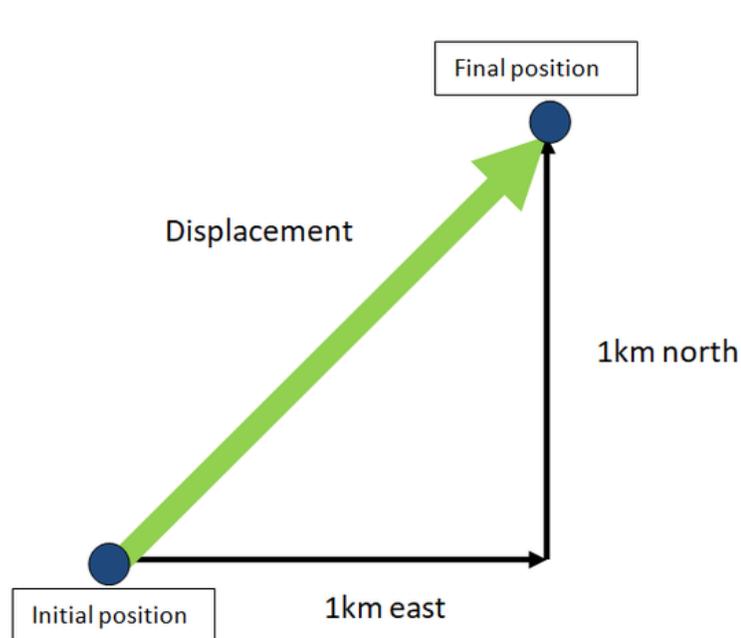
Биеийн эхний байрлалаас төгсгөлийн байрлал руу татсан чиглэлт хэрчмийн уртыг биеийн шилжилт гэнэ.

МЕХАНИК ХӨДӨЛГӨӨНИЙГ ТОДОРХОЙЛОГЧ ХЭМЖИГДЭХҮҮНҮҮД

- Биеийн явсан зам (distance) – Скаляр хэмжигдэхүүн

Биеийн дайрч өнгөрсөн траекторын уртыг зам гэнэ.

distance
displacement

B

VELOCITY AND SPEED

Speed and Velocity

Speed

Definition:

Speed is defined as the rate of change of **distance**.

It is a **scalar** quantity.

Unit: ms^{-1}

Formula:

$$v = \frac{d}{t}$$

OnlineTuition.com.my

Velocity

Definition:

Velocity is defined as the rate of change of **displacement**.

It is a **vector** quantity.

Unit: ms^{-1}

Formula:

$$v = \frac{S}{t}$$

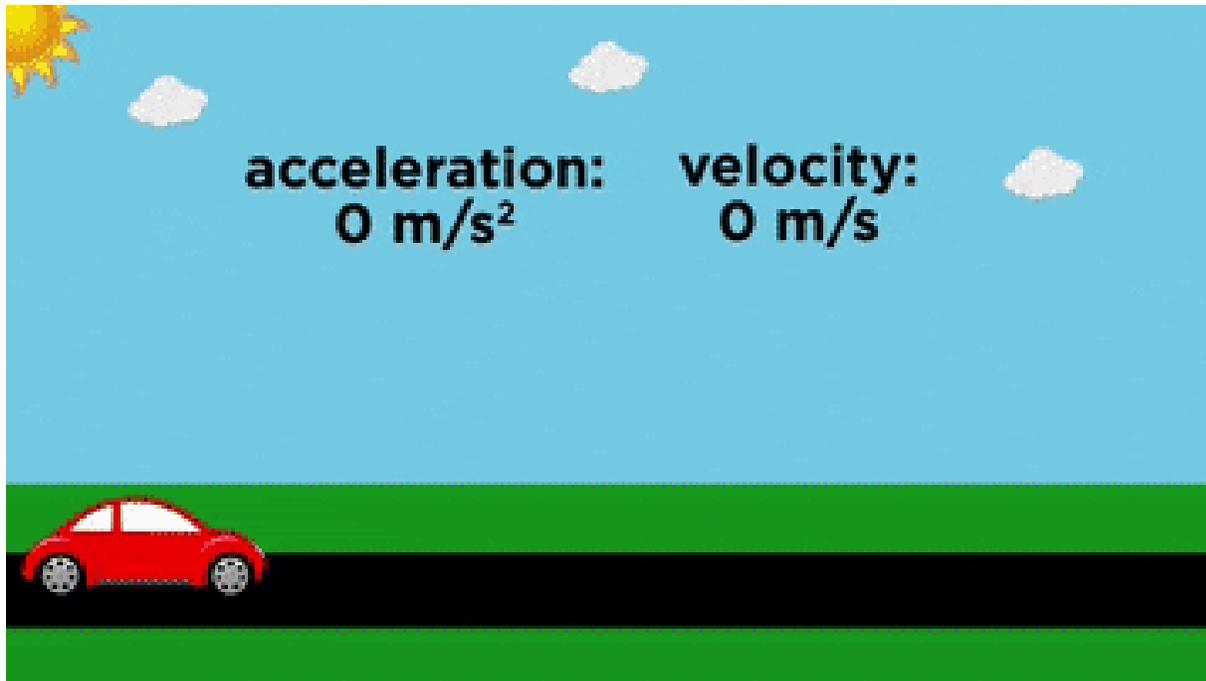
Шулуун замын хөдөлгөөний
хурд өөрчлөгдөх

Хурд нэмэгдэх

Хурд багасах

Биеийн хөдөлгөөний хурдатгал

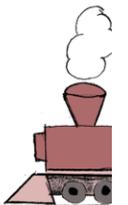
Биеийн хурд нэгж хугацаанд хэрхэн өөрчлөгдөж байгааг физикт хурдатгал гэсэн хэмжигдэхүүнээр тодорхойлдог. Хурдатгалыг a үсгээр тэмдэглэдэг. Хурдатгал бол вектор хэмжигдэхүүн. Нэгж нь $[m/s^2]$. **Олох томъёо:**

$$a = \frac{V - u}{t}$$

ШУЛУУН ЖИГД ХӨДӨЛГӨӨН

- Бие шулуун замаар тогтмол хурдтай хөдлөх хөдөлгөөнийг шулуун жигд хөдөлгөөн гэнэ.
- Ямар нэгэн бие тодорхой нэг хугацааны завсарт тогтмол хурдтай хөдлөх боломжтой. Жишээлбэл машин тодорхой нэг хугацаанд жигд хөдлөх боломжтой.

45 km

30 km

15 km

0 km

Шулуун жигд хурдсах хөдөлгөөн

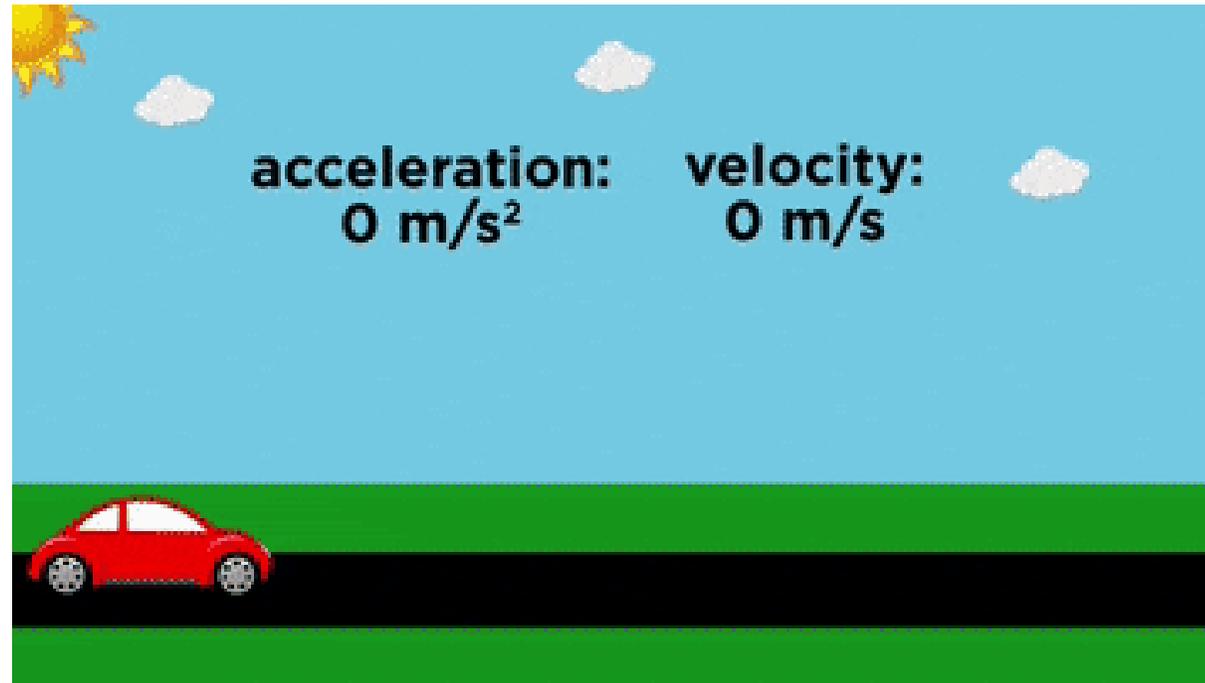
Шулуун жигд хурдсах хөдөлгөөн

Бие шулуун замаар хөдлөх үед биеийн хурд тогтмол хэмжээгээр нэмэгдэх хөдөлгөөнийг шулуун жигд хурдсах хөдөлгөөн гэнэ.

Шулуун жигд хурдсах хөдөлгөөний үед явсан замыг олох томъёо :

$$S=ut + \frac{at^2}{2}, \quad v= u+at$$

Шулуун жигд хурдсах хөдөлгөөний үед биеийн хурд, хурдатгал хоёр нэг чиглэлд байна.

Шулуун жигд удаашрах хөдөлгөөн

Шулуун жигд удаашрах хөдөлгөөн

Бие шулуун замаар хөдлөх үед биеийн хурд тогтмол хэмжээгээр багасах хөдөлгөөнийг шулуун жигд удаашрах хөдөлгөөн гэнэ.

Шулуун жигд удаашрах хөдөлгөөний үед явсан замыг олох томъёо :

$$S=ut - \frac{at^2}{2}, v=u-at$$

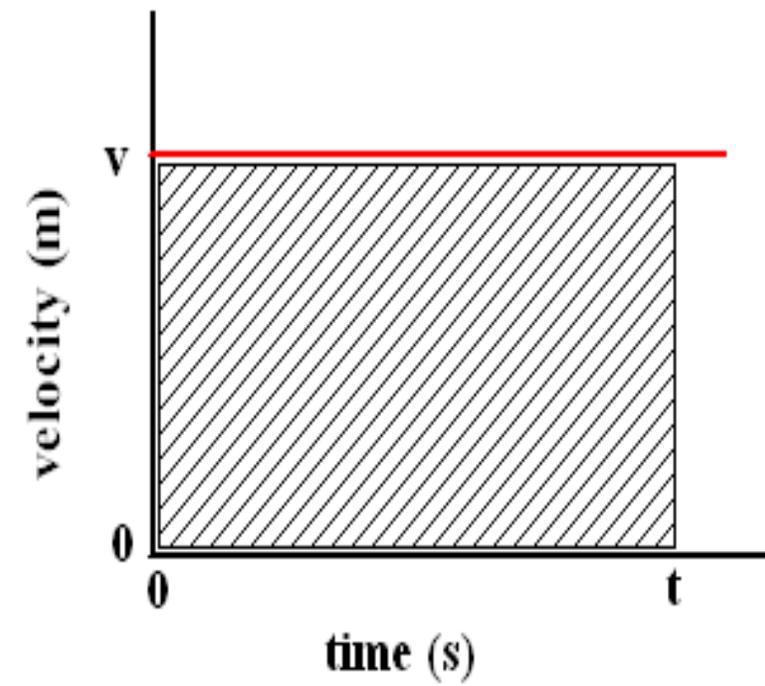
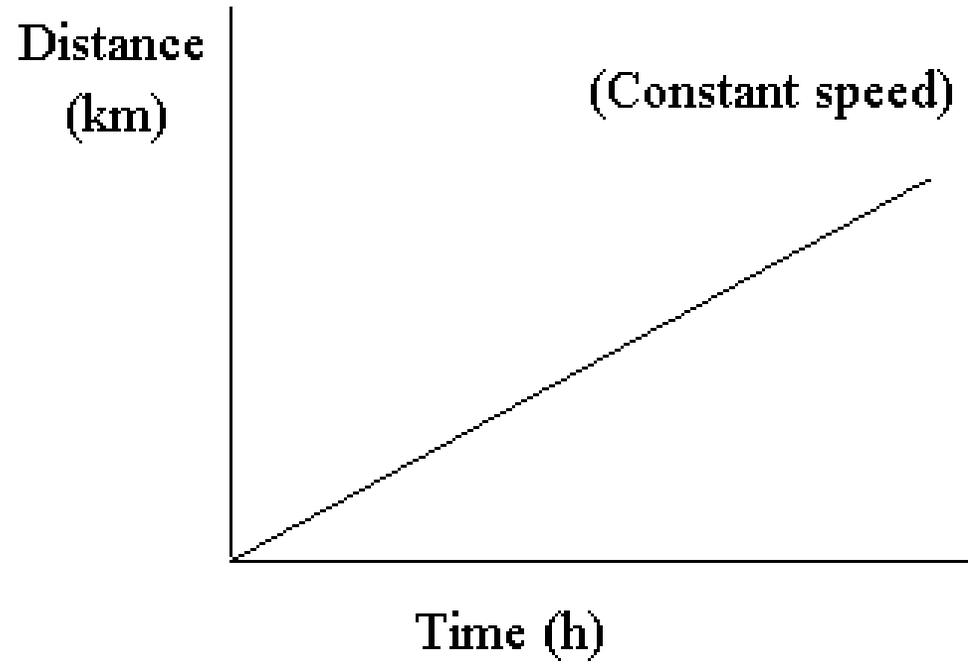
Шулуун жигд удаашрах хөдөлгөөний үед биеийн хурд, хурдатгал хоёр эсрэг чиглэлд байна.

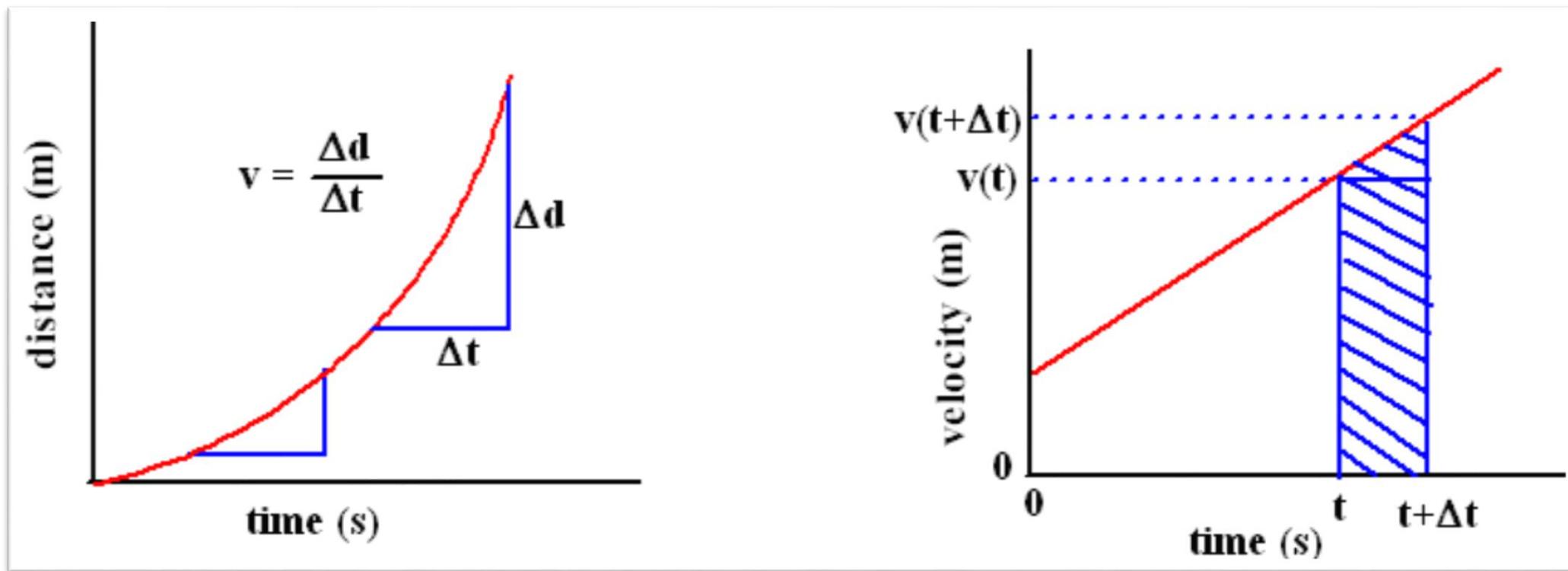
Механик хөдөлгөөнийг графикаар илэрхийлэх

ШУЛУУН ЖИГД ХӨДӨЛГӨӨН

shaded area = length x width
= vt

ШУЛУУН ЖИГД ХУРДСАХ ХӨДӨЛГӨӨН

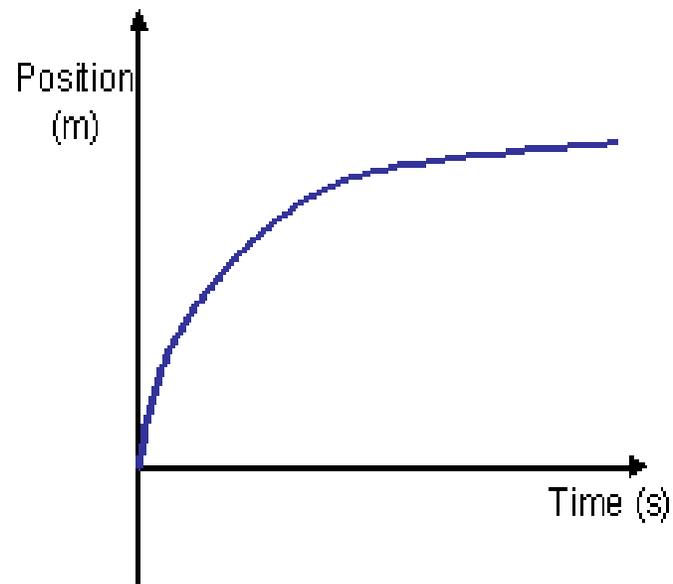

ШУЛУУН ЖИГД УДААШРАХ ХӨДӨЛГӨӨН

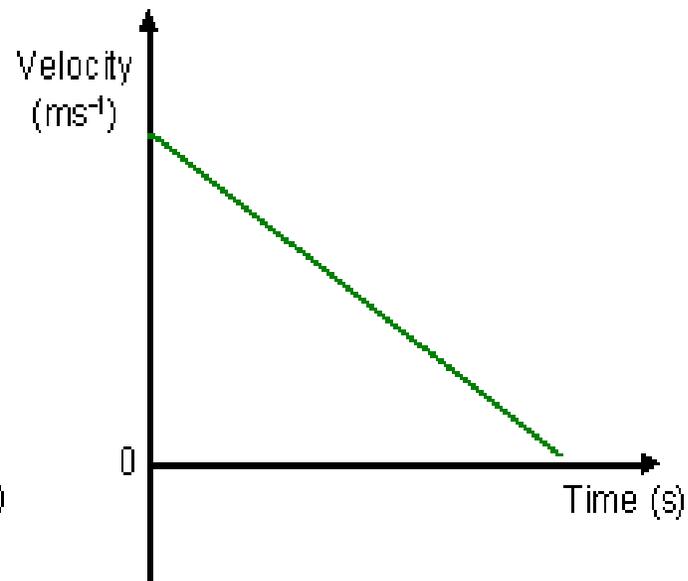
Graphs for a body with positive velocity and negative acceleration

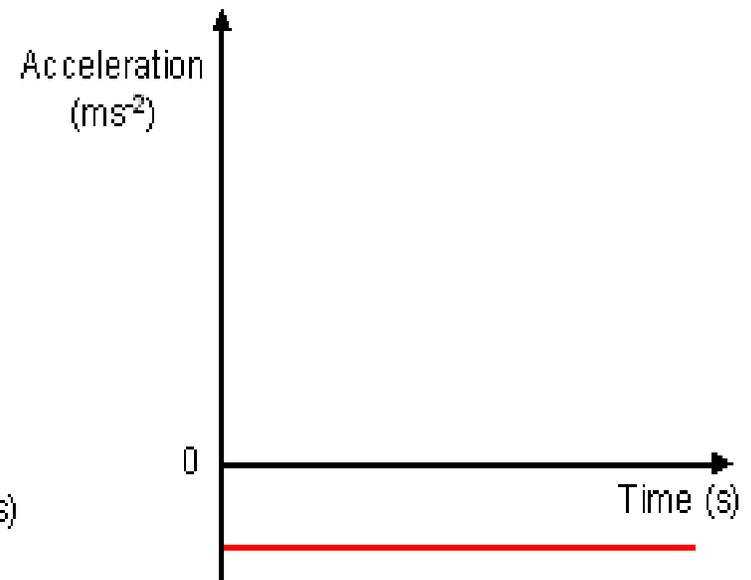
Position -Time Graph

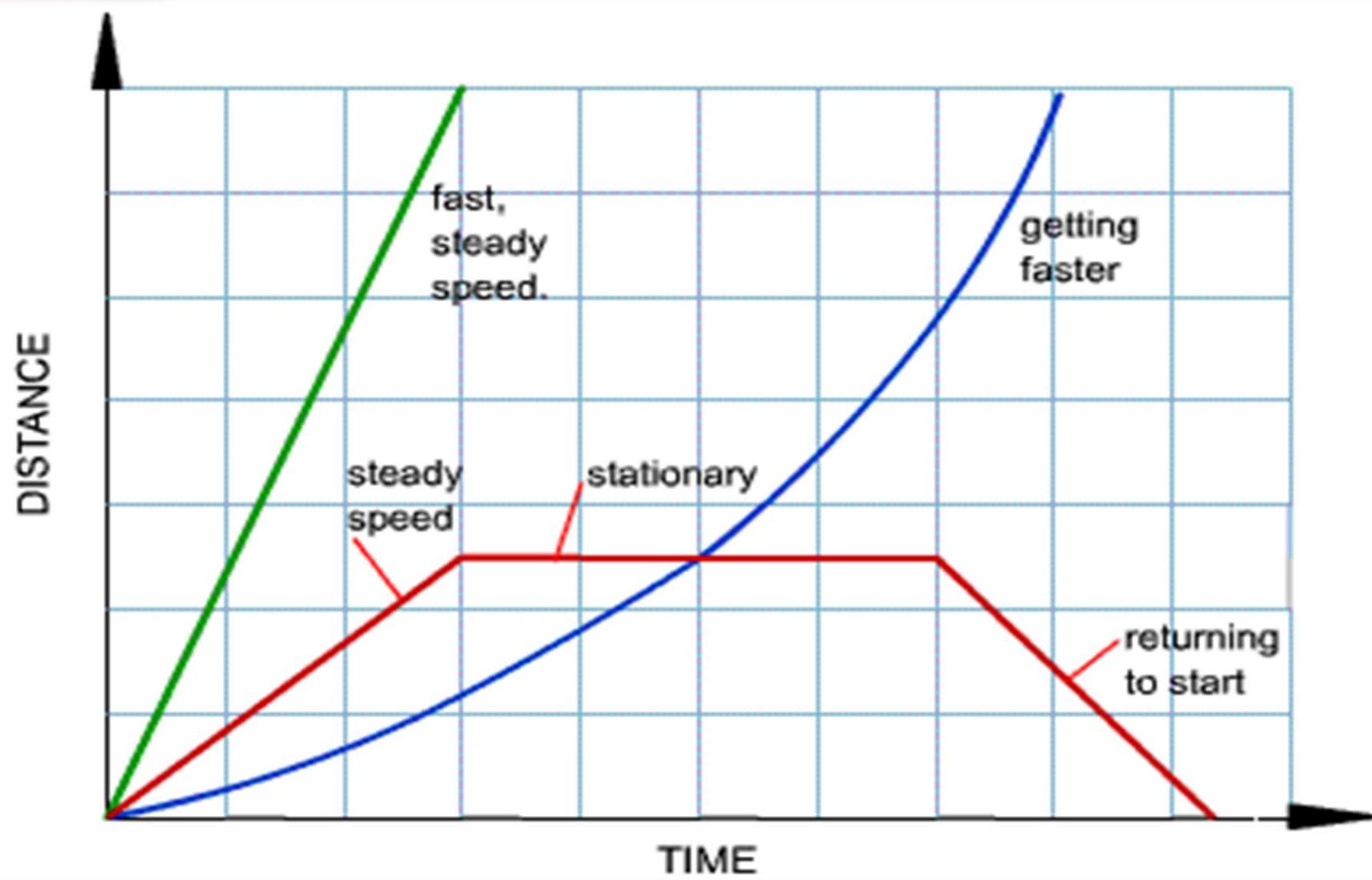

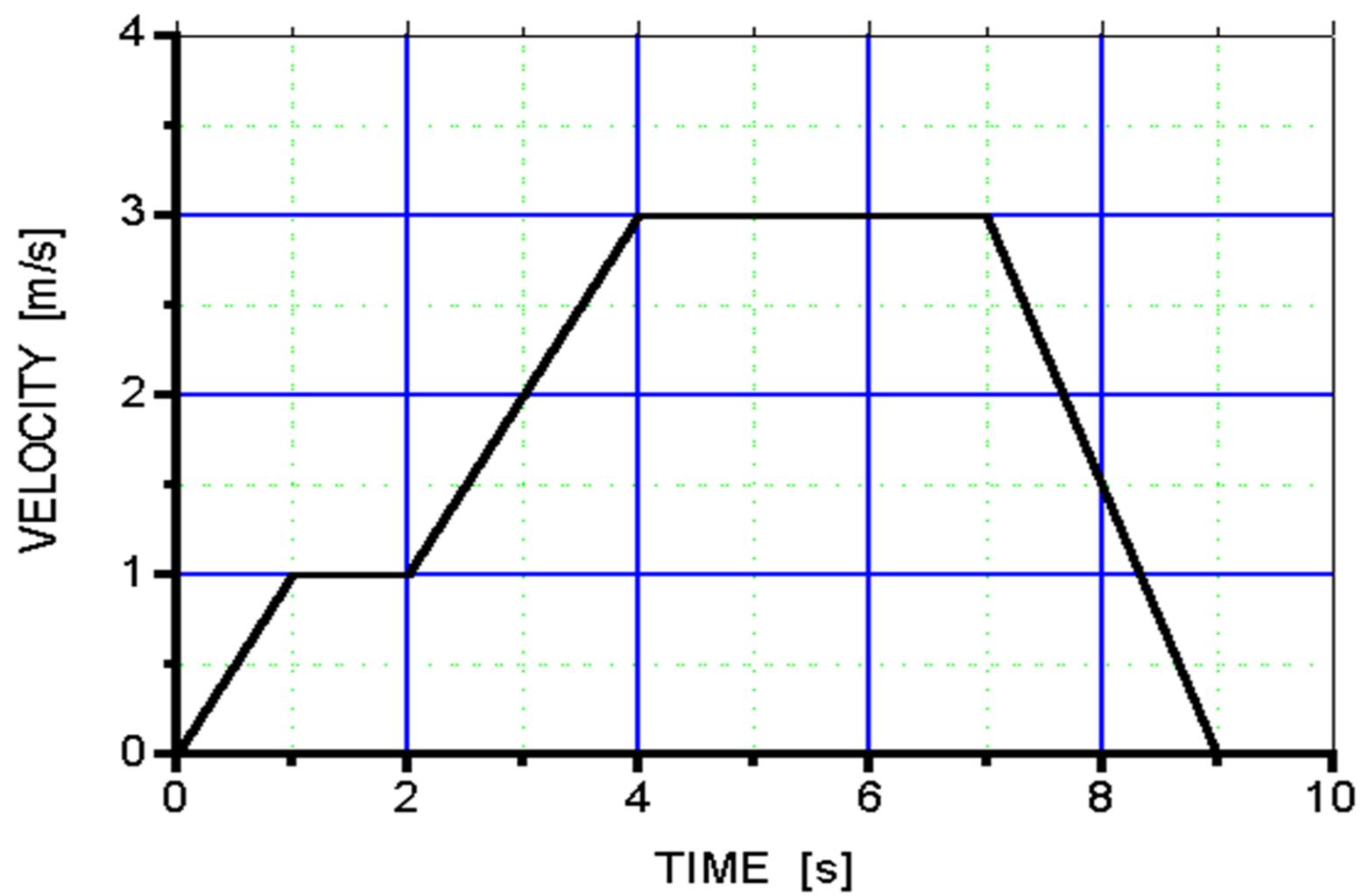
Velocity -Time Graph

Acceleration -Time Graph

ДАСГАЛ АЖИЛ

1. Машин тайван байдлаас хөдөлж 3 минутын дараа хурд нь 10 м/с болсон бол ямар хурдатгалтай хөдөлсөн бэ?
2. Дугуйчин 20 мс^{-1} хурд, тогтмол 3 мс^{-2} хурдатгалтай хөдөлж байгаад тодорхой хугацааны дараа зогссон бол дугуйчин ямар хугацааны дараа зогссон бэ?
3. Машин 20 мс^{-1} анхны хурдтайгаар 2 минутын турш тогтмол 1 мс^{-1} хурдатгалтай хөдөлсөн бол энэ хугацаанд ямар зам туулсан бэ?